

LEKCJA 1

Cel zajęć: zapoznanie uczniów z ideą rezerwatu przyrody

Cele operacyjne. Uczeń:

1. definiuje, czym jest rezerwat przyrody, w szczególności na tle pozostałych form ochrony przyrody,
2. wylicza rodzaje rezerwatów przyrody, potrafi także wymienić kilka typów i podtypów rezerwatów ze względu na dominujący przedmiot ochrony i główny typ ekosystemu,
3. potrafi opisać walory przyrodnicze najbliższego rezerwatu znajdującego się w okolicy miejsca zamieszkania,
4. korzysta z różnych źródeł informacji o przyrodzie i jej ochronie w formie rezerwatu przyrody.

Czas trwania: 1 godzina lekcyjna oraz praca domowa.

Miejsce zajęć: sala lekcyjna.

Pomoce dydaktyczne: mapa rezerwatów przyrody w województwie mazowieckim (należy skorzystać z: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>), lista rezerwatów przyrody w gminie, powiecie lub w całym województwie mazowieckim (można skorzystać z: <http://warszawa.rdos.gov.pl/images/stories/pomniki/rezerwaty.pdf>), mapa obszarowych form ochrony przyrody w województwie mazowieckim (można skorzystać z: www.mapa.warszawa.rdos.gov.pl).

Przebieg zajęć:

Lekcję rozpocznij od sprawdzenia i utrwalenia wiadomości uczniów z zakresu różnych form ochrony przyrody w Polsce. Na tym etapie kontroluj, czy uczniowie potrafią rozróżnić cele powoływania różnych form oraz czy znają kluczowe zasady ich funkcjonowania. Następnie poinformuj, że dzisiejsze zajęcia poświęcone będą najważniejszej obok parku narodowego formie ochrony przyrody, jaką jest rezerwat przyrody. Zapytaj, co wiedzą o rezerwatach. Sprawdź, czy zdają sobie sprawę z tego, że rezerwaty przyrody zajmują w Polsce niewiele ponad 0,5% powierzchni kraju, chroniąc najcenniejsze fragmenty rodzimej przyrody.

Przedstaw w postaci krótkiego referatu najważniejsze uwarunkowania prawne i merytoryczne ustanawiania rezerwatów przyrody. Możesz także kilka dni wcześniej poprosić dwóch – trzech uczniów o przygotowanie takiego referatu w formie prezentacji (kilkuminutowej). Poproś pozostałych uczniów, aby zapamiętali i zapisali z tej wypowiedzi jak najwięcej. Warto poświęcić nieco więcej czasu swojego oraz chętnych uczniów i zaproponować krótką wycieczkę, np. weekendową, do najbliższego rezerwatu celem zrobienia kilku zdjęć, które wzbogacą prezentację. (Uwaga! Należy sprawdzić w Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Warszawie, czy rezerwat jest dopuszczony do ruchu pieszego. W przypadku niedopuszczenia – należy złożyć wniosek o decyzję umożliwiającą wejście do rezerwatu w celach edukacyjnych).

Rezerwat przyrody wedle art. 13 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220, ze zm.) obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin,

siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. Na obszarach graniczących z rezerwatem przyrody może być wyznaczona otulina. Uznanie za rezerwat przyrody następuje w formie zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, które określa jego nazwę, położenie lub przebieg granicy i otulinę, jeżeli została wyznaczona, cele ochrony oraz rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody, a także sprawującego nadzór nad rezerwatem. Minister Środowiska określił, w drodze rozporządzenia z dnia 30 marca 2005 r., rodzaje, typy i podtypy rezerwatów przyrody (Dz. U. Nr 60, poz. 533). Dla przykładu – w naszym sąsiedztwie możemy mieć do czynienia z leśnym rodzajem rezerwatu (przedmiotem ochrony są pozostałości i fragmenty dawnych puszc o charakterze pierwotnym), typ fitocenotyczny i podtyp zbiorowisk leśnych (ze względu na dominujący przedmiot ochrony), typ: leśny i borowy, podtyp: lasów nizinnych (ze względu na główny typ ekosystemu). Rodzaje, typy i podtypy znajdziesz w ww. rozporządzeniu. W województwie mazowieckim są 184 rezerwaty przyrody – patrz: <http://warszawa.rdos.gov.pl/images/stories/pomniki/rezerwaty.pdf>, gdzie znajdziesz najważniejsze informacje dotyczące ich rodzajów i typów, lokalizacji, celów ochrony czy pokrywania się z obszarami Natura 2000.

Zgodnie z art. 15 ww. ustawy o ochronie przyrody w rezerwacie przyrody obowiązuje cały katalog zakazów, m.in. w rezerwatach zabrania się stawiania obiektów budowlanych, chwytania lub zabijania zwierząt, polowania, niszczenia roślin i grzybów, palenia ognisk, zbioru roślin i grzybów, ruchu pieszego, rowerowego, konnego, narciarskiego, zakłócania ciszy itd. Od wszelkich zakazów w celach edukacyjnych może odstąpić w drodze decyzji administracyjnej regionalny dyrektor (z jego upoważnienia działa regionalny konserwator przyrody).

Zapytaj uczniów, czy znają jakieś rezerваты przyrody, czy któreś z nich znajdują się w okolicach miejsca ich zamieszkania lub szkoły. Niech spróbują je wymienić; poszukajcie tych rezerwatów na stronie: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy>. Być może znajdą się w grupie uczniowie, którzy byli albo bywają w rezerwach. Niech opowiedzą o swoich spostrzeżeniach i wrażeniach. Opowiedz także o swoich doświadczeniach z wizyt w rezerwach. Następnie zapytaj uczniów, czy umieliby wskazać jakieś miejsce nieodkryte jeszcze przez naukowców, a które wyczerpałoby przesłanki ustawowe, może nie od razu dla ustanowienia rezerwatu, ale przynajmniej rozważenia takiej możliwości. Uczniowie powinni uzasadnić odpowiedzi. Wybierz wcześniej kilka najbliższych rezerwatów do krótkiego omówienia z uczniami pod kątem celów ich ochrony.

Jako pracę domową zaproponuj uczniom, aby w grupach, np. trzyosobowych, przygotowali własny plakat mówiący o konieczności ochrony przyrody w postaci rezerwatu przyrody. Technika jest dowolna. Najważniejsze, aby z jednej strony uczniowie pracując w grupie, umieli się porozumieć, z drugiej zaś, aby potrafili w sposób jak najbardziej syntetyczny pokazać, że zrozumieli ideę rezerwatu przyrody. Po oddaniu prac przedyskutuj je z uczniami. Jeśli dobrze pójdzie, zrób szkolną wystawę z przygotowanych plakatów.

LEKCJA 2

Cel zajęć: zapoznanie uczniów z Europejską Siecią Ekologiczną Natura 2000

Cele operacyjne. Uczeń:

1. potrafi wymienić podstawowe akty prawne, na których bazie wyznacza się obszary Natura 2000,
2. definiuje, czym jest Natura 2000,
3. wymienia rodzaje obszarów Natura 2000 (siedliskowy, ptasi),
4. potrafi własnymi słowami opisać, czym jest Standardowy Formularz Danych (SDF),
5. potrafi opisać i wskazać na mapie najbliższy miejscu jego zamieszkania obszar Natura 2000 – co najmniej jeden przedmiot ochrony,
6. potrafi korzystać z różnych źródeł informacji o Naturze 2000.

Czas trwania: 1 godzina lekcyjna + 5 godzin terenie.

Miejsce zajęć: sala lekcyjna oraz zajęcia terenowe – najbliższy miejscu zamieszkania obszar Natura 2000.

Pomoce dydaktyczne: mapa obszarów Natura 2000 w województwie mazowieckim (warto skorzystać z: <http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>; www.geoportal.gov.pl), przykładowy wydruk SDF dla obszaru Natura 2000 (można skorzystać z: <http://natura2000.gdos.gov.pl/datafiles/>), mapa obszarowych form ochrony przyrody w województwie mazowieckim (można skorzystać z: www.mapa.warszawa.rdos.gov.pl), lornetki, przewodniki i klucze do rozpoznawania ptaków, ssaków, płazów, gadów, roślin.

Przebieg zajęć (część kameralna):

Lekcję rozpocznij od sprawdzenia i utrwalenia wiadomości uczniów z zakresu różnych form ochrony przyrody w Polsce – ze szczególnym zwróceniem uwagi na obszary Natura 2000. Na tym etapie kontroluj, czy uczniowie potrafią wskazać powody, dla których tworzy się obszary, tzw. ptasie czy też siedliskowe. Wyjaśnij, czym są siedliska i gatunki priorytetowe w Unii Europejskiej. Wyjaśnij, czym są Dyrektywy – do czego zobowiązały się państwa, które je podpisały, wstępując do Unii. Wyjaśnij rolę, jaką Natura 2000 odgrywa w Europie i dlaczego kraje członkowskie zdecydowały się, aby wspólnie na ich terenie chronić i zachować dla przyszłych pokoleń najcenniejsze gatunki i obszary. Następnie poinformuj, że zajęcia poświęcone będą niezwykle ważnemu dla Wspólnoty Europejskiej przedsięwzięciu, jakim jest wspólna ochrona dziedzictwa przyrodniczego. Zapytaj, czy uczniowie potrafią wskazać na mapie jakiś obszar naturowy. Jeśli tak, to czy coś o nim wiedzą – dlaczego został utworzony, co jest w nim takiego cennego.

Przedstaw w postaci krótkiego referatu najważniejsze uwarunkowania prawne i merytoryczne powoływania obszarów Natura 2000. Możesz także kilka dni wcześniej poprosić dwóch – trzech uczniów o przygotowanie takiego referatu w formie prezentacji (kilkuminutowej). Uczul pozostałych uczniów, aby zapamiętali i zapisali jak najwięcej z tej wypowiedzi.

Przebieg zajęć (część terenowa):

Przed zajęciami warto nawiązać kontakt z lokalnym przyrodnikiem, leśnikiem, ośrodkiem edukacji przyrodniczej tak, by uczniowie w trakcie wycieczki mogli korzystać z jego wiedzy terenowej. Wydrukuj SDF (Standardowy Formularz Danych) dla odwiedzanego obszaru. Zawie-

ra on listę gatunków i/lub wykaz siedlisk, dla których obszar został utworzony.

Lekcję rozpocznij od sprawdzenia i utrwalenia wiadomości, które zostały przekazane na zajęciach w klasie.

W trakcie wycieczki, wykorzystując przewodniki do oznaczania roślin, zwierząt, grzybów, spróbujcie odnaleźć rośliny i zwierzęta, dla których utworzono obszar Natura 2000. Poinformuj uczniów, że gatunki te objęte są ochroną, a więc nie wolno ich niszczyć, zrywać itp.

W miarę możliwości podziel klasę na zespoły. Każdy zespół powinien mieć lornetkę. Odnalezione gatunki odnotujcie. Pozwoli to na koniec zajęć stworzyć listę tych gatunków, które udało się zobaczyć i rozpoznać. Namów uczniów, by na temat obszaru wykonali plakat.

Słowniczek:

Obszar Natura 2000 – obszar specjalnej ochrony ptaków, specjalny obszar ochrony siedlisk lub obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Europejskiej, utworzony w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków lub siedlisk przyrodniczych lub gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty.

Obszar mający znaczenie dla Wspólnoty Europejskiej – projektowany specjalny obszar ochrony siedlisk, zatwierdzony przez Komisję Europejską w drodze decyzji, który w regionie biogeograficznym, do którego należy, w znaczący sposób przyczynia się do zachowania lub odtworzenia stanu właściwej ochrony siedliska przyrodniczego lub gatunku będącego przedmiotem zainteresowania Wspólnoty, a także może znacząco przyczynić się do spójności sieci obszarów Natura 2000 i zachowania różnorodności biologicznej w obrębie danego regionu biogeograficznego; w przypadku gatunków zwierząt występujących na

dużych obszarach obszarem mającym znaczenie dla Wspólnoty jest obszar w obrębie naturalnego zasięgu takich gatunków, charakteryzujący się fizycznymi lub biologicznymi czynnikami istotnymi dla ich życia lub rozmnażania.

Obszar specjalnej ochrony ptaków – obszar wyznaczony, zgodnie z przepisami prawa Unii Europejskiej, do ochrony populacji dziko występujących ptaków jednego lub wielu gatunków, w którego granicach ptaki mają korzystne warunki bytowania w ciągu całego życia, w dowolnym jego okresie albo stadium rozwoju.

Specjalny obszar ochrony siedlisk - obszar wyznaczony, zgodnie z przepisami prawa Unii Europejskiej, w celu trwałej ochrony siedlisk przyrodniczych lub populacji zagrożonych wyginięciem gatunków roślin lub zwierząt lub w celu odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych lub właściwego stanu ochrony tych gatunków.

Dyrektywa Siedliskowa, zwana też Dyrektywą Habitatów – potoczna nazwa Dyrektywy 92/43/EWG w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, będącej elementem prawa Unii Europejskiej. Razem z Dyrektywą Ptasia stanowią podstawę europejskiego systemu ochrony przyrody Natura 2000. Dyrektywa wskazuje „ważne w skali europejskiej” gatunki roślin i zwierząt oraz typy siedlisk przyrodniczych, dla których państwa członkowskie zobowiązane są powołać obszary w celu ich ochrony i zachowania dla przyszłych pokoleń. Dyrektywa jest wiążącą dla wszystkich państw Unii Europejskiej, które muszą wprowadzić jej postanowienia do prawa krajowego.

Dyrektywa zawiera sześć załączników:

Załącznik 1 – zawiera typy siedlisk naturalnych ważnych dla Wspólnoty, których ochrona wymaga wyznaczenia specjalnych obszarów szczególnie chronionych.

Załącznik 2 – wymienia gatunki roślin i zwierząt ważne dla Wspólnoty, których ochrona wymaga wyznaczenia specjalnych obszarów ochrony.

Załącznik 3 – przedstawia kryteria wyboru terenów kwalifikujących się do określenia jako tereny mające znaczenie dla Wspólnoty i wyznaczenia jako specjalne obszary ochrony.

Załącznik 4 – wymienia gatunki roślin i zwierząt ważnych dla Wspólnoty, które wymagają ścisłej ochrony.

Załącznik 5 – wymienia gatunki roślin i zwierząt ważnych dla Wspólnoty, których pozyskiwanie ze stanu dzikiego i eksploatacja może podlegać działaniom w zakresie zarządzania.

Załącznik 6 – przedstawia zabronione metody i środki chwytania i zabijania oraz środki transportu.

Dyrektywa Ptasia – Dyrektywa 2009/147/WE z 30 listopada 2009 roku w sprawie ochrony dzikiego ptactwa. Dyrektywa składa się z 20 artykułów i 7 załączników, które określają metody jej realizacji. Dyrektywa ma za zadanie:

- prawne uregulowanie handlu i odłowu ptaków,
- ochronę przed wyginięciem wszystkich istniejących współcześnie populacji ptaków występujących w stanie dzikim w UE,
- przeciwdziałanie pewnym metodom ich odłowu i zabijania.

Wymienia 182 gatunki ptaków, które powinny być chronione. Ochrona obejmuje zarówno same ptaki, jak i siedliska (miejsca ich występowania).

Dyrektywa zobowiązuje do:

- stworzenia obszarów specjalnej ochrony ptaków – obszary te stanowią element sieci Natura 2000;
- utrzymania i zagospodarowania siedlisk ptaków zgodnie z potrzebami ekologicznymi, zarówno w ramach specjalnych obszarów ochrony, jak i poza nimi;
- przywracania zniszczonych biotopów ptaków;
- tworzenia biotopów dla ptaków;
- zabronienia przez państwa członkowskie umyślnego zabijania lub chwytania ptaków objętych ochroną;
- zabronienia umyślnego niszczenia lub uszkodzenia gniazd i jaj ptaków oraz usuwania ich gniazd;
- zabronienia wybierania jaj ptaków dziko występujących oraz zatrzymywania tych jaj, nawet gdy są puste;
- zabronienia umyślnego płoszenia tych ptaków, szczególnie w okresie lęgowym i wychowu młodych, jeśli mogłoby to mieć znaczenie w odniesieniu do celów dyrektywy;
- zabronienia przetrzymywania ptactwa należącego do gatunków, na które polowanie i których chwytanie jest zabronione.

Jako pracę domową zaproponuj uczniom, aby w grupach, np. trzyosobowych, przygotowali własny plakat mówiący o konieczności ochrony przyrody na terenie całej Unii Europejskiej. Technika jest dowolna. Najważniejsze, aby z jednej strony uczniowie pracując w grupie, umieli się porozumieć, z drugiej zaś, aby potrafili w sposób jak najbardziej syntetyczny pokazać, jak ważną rolę odgrywa w Europie system obszarów chronionych Natura 2000.